

покажч., терм. словник В. М. Слободян; упоряд. О. О. Савчук. Харків: Видавець Савчук О. О., 2014. 450 с.: 273 іл. [перевидання праці 1937 р. випуску].

3. Гнот С. Греко-католицька церква і проблема збереження пам'яток національної культури Галичини у міжвоєнний період // Історичні пам'ятки Галичини: матеріали другої наук. краєзн. конф., м. Львів, 21 листоп. 2002 р. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 126–135.

4. Заставецька Н. Популяризація ідеї збереження пам'яток у Східній Галичині в 1920–1930-х рр. (на прикладі діяльності Національного музею у Львові) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. 2009. Вип. 16. С. 54–57.

УДК 271–055.1

Гринюка Б. М.,

кандидат історичних наук,

науковий співробітник науково-дослідного відділу

«Адміністрації історико-культурного заповідника «Давній Пліснеськ»»,

м. Львів;

вчитель історії,

Тернопільської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 22

ЗЕМЕЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ПІДГОРЕЦЬКОГО МОНАСТИРЯ НА ПОЧАТКУ XX СТ. (1900–1914 РР.)

У Підгорецькому (здавна іменованому Пліснеському) монастирі Чину Святого Василя Великого, як і в більшості монастирів, основними джерелами прибутку були земельна власність та власне господарство. Архівні матеріали свідчать, що обитель на хуторі Пліснесько, поблизу с. Підгірці, володіла великою кількістю землі та утримувала власне господарство, яке приносило дохід для утримання ченців й монастиря. На жаль в радянський період Підгорецький монастир був закритий, а його майно влада конфіскувала. Саме тому питання земельної власності монастиря залишається не дослідженим та потребує подальших наукових пошуків.

В науковій літературі окремі аспекти з історії Підгорецького монастиря розглядалися в працях М. Ваврика [1], П. Шкраб'юка [11] та В. Мороза [2], але питання земельної власності залишилися поза увагою дослідників. Джерельну базу дослідження складають архівні документи і матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові [3–10].

У документах і матеріалах за 1900–1902 рр. збереглася інформація про купівлю та обмін Підгорецьким монастирем земельних ділянок (парцель), яку записав тодішній ігумен отець Григорій Залуцький [4, арк. 137, 144]. Відомо, що на 16 листопада 1900 р. отцям василіанам належало понад 55 моргів орного поля (1 морг дорівнював 0,57 га), що знаходилися віддалено від обителі [5, арк. 1 зв.]. Пізніше, 28 лютого 1902 р. отці василіани обмінялися з господарем з с. Підгірці – Василем Мазуриком полями і отримали парцелі № 361 і № 362, а також купили у нього за 3000 корон парцелі № 3258, № 3260 і № 3262 [8, арк. 1; 4, арк. 147–150]. Варто відзначити, що завдяки цій угоді монастир отримав 3 морги 299 сажнів землі [8, арк. 1–2].

Станом на 1907–1908 рр. Підгорецький монастир мав 200 моргів поля з якого 50 моргів становив ліс, 120 моргів – поля, 10 моргів – сіножаті і пасовища та 20 моргів займала територія під будівлі монастиря: церква св. Онуфрія, чернечі келії, дзвіниця й господарські приміщення

(стодоли, карники, хліви тощо). Також отці василіани орендували ще 56 моргів землі за які платили 900 корон на рік [9, арк. 15].

У 1910 р. отець Г. Залуцький уклав низку земельних контрактів. Так, в березні того ж року отці василіани купили в Марії Павлів парцелі № 3880/3, № 3880/4 і № 3881 [8, арк. 4]. 28 вересня 1910 р. ігумен уклав контракт з Іоаном Загоруйком і його «дружиною Вандою з Гупаловських» про обмін земельними ділянками [8, арк. 8]. У документі отець Г. Залуцький написав, що «... поле на відстані 7 км віддалено від монастиря на 2 частини (парцелі) рівно вартісні і викликає негоду через віддаленість. Тому просим близько землі (2 ч.) біля монастиря» [3, арк. 6]. Пізніше, з листа від 30 вересня дізнаємося про проведений обмін полями [3, арк. 1]. Справді, станом на 1 жовтня 1910 р. монастир отримав вказані поля під номерами 1143 і № 1605 в обмін за парцелі № 3888/2, № 3889, № 3890/2, № 3890/3 [3, арк. 2].

У цей же час (28 вересня 1910 р., хоча контракт підписали 20 лютого 1910 р.), Підгорецький монастир обмінявся полями (парцелями № 1103 і № 1917) з Антоном Любецьким взамін за парцелі № 3767/1, № 3676/2, № 3677, № 3678 [8, арк. 7]. Стосовно цього обміну в документі повідомлялося наступне: «...а) Монастир дістає від Антона Любецького поле в однім куснику і притикаючи безпосередньо до монастирського ґрунту, відступаючи Антонови Любецькому поле віддалене від монастиря в яких 7 кілометрів і то в двох відлучених кусниках. б) Понад то через ту заміну узискує монастир сталий доїзд до своїх піль, якого дотепер не мав...» [3, арк. 17]. Таким чином, отримавши нові поля ченці дістали змогу швидше добиратися до них та ефективніше обробляти. Однак, отримавши земельні ділянки, Антон Любецький повинен ще був доплатити 900 корон в зв'язку із вартістю та більшою площею монастирського поля [3, арк. 17–25; 6, арк. 4].

У 1911 р. отці василіани оновили інформацію про кількість та характер використання земельних ділянок із зазначенням номеру парцелі, квадратних метрів і призначення. Наприклад: у с. Підгірці під № 385 знаходилися будівлі, а під № 528 розташовувався город, натомість парцель № 685 використовували під «ріллю». В інших місцях землю також використовували під город (№ 3936), луки (№ 3675, площа в 1 га), пасовища (№ 3925) і ліс (№ 3952/1, 1 га). У підсумку отці василіани обробляли в с. Підгірці 61 га, м. Олеську – 23 га, с. Побіч – 19 га та в с. Гута Пилявецька – 9 га землі [10, арк. 1–12]. Таким чином, з наявної архівної документації дізнаємося, що Підгорецькій обителі належали земельні ділянки у с. Підгірці, с. Побіч, с. Гута Пилявецька та поблизу м. Олесько.

Станом на 1912–1913 рр. Підгорецький монастир і надалі володів чималими земельними ділянками навколо с. Підгірці. Архівні матеріали свідчать, що у вказаний час отці василіани продали декілька земельних ділянок (парцель): 1). в ур. Стерники (парцель № 685 і № 688) купив Е. Собків 23 лютого 1912 р. 1 морг за 2200 корон; 2). в ур. Гудзова (парцель № 3108) 16 лютого 1912 р. купив Михайло Загоруйко 1 морг за 2300 корон; 3). в ур. Гудзова (парцель № 2835 і № 2854) 13 березня 1913 р. купили 1 морг за 2200 корон; 4). в ур. Збир (парцель № 3084) 18 березня 1913 р. купив Михайло Загоруйко 1 морг за 1280 корон [6, арк. 3; 8, арк. 5]; 5). в ур. Гудзова (парцель № 3242 і № 3250) 2 листопада 1913 р. купив господар з с. Підгірці М. Грицина 1 морг за 1200 корон [6, арк. 5; 7, арк. 6]. 6). в ур. Коритна (парцель № 3249 і № 3250) 18 березня 1913 р. жителі с. Підгірці – Марія Кавич і Анна Мазурик [8, арк. 13] виміняли 1 морг за 2 морги. До речі, ігумен Підгорецького монастиря о. Г. Залуцький наприкінці документа написав: «Контракт в Намісництві але незатверджений» (20 січня 1914 р.) [6, арк. 5]. В підсумку за 1912–1913 рр. монастир отримав чистий прибуток від продажу земельних ділянок на суму 15580 корон, що вказує про остаточний продаж / обмін

зазначених парцель [6, арк. 4]. Також, наприкінці 1912 р. – на початку 1913 р. монастир продав «Юлії Боркіх...?» парцель № 3870/3 за 400 корон [8, арк. 11–12].

Додаткову інформацію щодо монастирських і громадських земельних угідь с. Підгірці дізнаємося із листування Підгорецького монастиря з Галицьким намісництвом у Львові. Так, станом на 1913 р. монастир продав 6 парцель (6 моргів) за 7980 корон, що «були віддалені від монастиря». Земельні ділянки купили переважно мешканці с. Підгірці: Михайло Загоруйко («син Якова»), Антоній Петришин, Андрій Демків та «Єфрозимій Собків з дому Пуяк». У цей же час, ченці купили 14 моргів поля за 16200 корон, що знаходилися на відстані 1–2 км від обителі. Вагома роль у купівлі поля належала пані Кароліні Левіцькій, яка продала зазначені «поля» і полегшила ченцям доступ до землі та її кращий обробіток [7, арк. 1]. Пізніше, о. Г. Залуцький записав, що Марія і Анна Гудз передали поле, яке «...дуже близько монастиря бо лише в якихсь в 200 кроків...» [7, арк. 3]. Відзначимо, що у листуванні ігумен неодноразово вказував про віддаленість полів і їх «покавалкування», що ускладнювало ведення господарства. В одному із листів о. Г. Залуцький писав: «...Щоби мати якусь користь з тих ґрунтів, видить монастир єдиний вихід, а се: коммасація та заміна ґрунту...» [7, арк. 6]. Таким чином, за 1913 р. Підгорецький монастир значно збільшив земельні ділянки завдяки купівлі / продажу та обміну землі з метою їх кращого обробітку й доступності. На жаль, інформація за 1914 р. відсутня. Вважаємо, що головною причиною відсутності фінансово-господарської документації були військові дії під час Першої світової війни.

Таким чином, на початку ХХ ст. основний дохід Підгорецькому монастирю приносило поряд з господарством – власне землеволодіння. З наявної архівної документації відомо про успішність ведення господарської діяльності отців василіан та їх купівлі, продажу чи обміну земельних ділянок (парцель). В основному фінансові операції ченці проводили задля зручного доступу до полів, що знаходилися навколо Підгорецького монастиря.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ваврик М. По василіанських монастирях // ЧСВВ. – Торонто, 1958. – 286 с.
2. Мороз В., Скленар І., Заславський В. Василіянські монастирі України. Книга перша: Галичина і Закарпаття / Заг. ред. В. Мороз. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2015. – 192 с.
3. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 146. Оп. 38. Спр. 3138. 25 арк.
4. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 146. Оп. 84. Спр. 2964. 153 арк.
5. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2651. 3 арк.
6. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2653. 5 арк.
7. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2656. 11 арк.
8. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2657. 23 арк.
9. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2681. 16 арк.
10. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2688. 12 арк.
11. Шкраб'юк П. Монаший Чин Отців Василіян у національному житті України. – Львів, 2005. – 439 с.